

Kortbyxornas längd. Ett kulturanalytiskt diagram

Lars-Eric Jönsson

För mig började det med *Sócrates Brasileiro Sampaio de Souza Vieira de Oliveira*, mer känd som Socrates, kort och gott. Han var en brasiliansk fotbollsspelare, född 1954 och död i förtid 2011. Den högerfotade Socrates debuterade i brasilianska landslaget 1979 och var kapten för laget under VM 1982. Där var han tillsammans med Zico, Falcao och Eder också del i ett mittfält som kallades *Fantastiska fyran*. Han spelade i landslaget fram till och med VM 1986. Förutom som fotbollsspelare blev han känd för sitt festande, öldrickande och rökande. Han drev också igenom demokratiska reformer i sin klubb Corinthians. Under sin tid som fotbollsspelare utbildade han sig dessutom till barnläkare. Han dog i en ålder av 57 år av en septisk chock till följd av en tarmsjukdom.

Socrates representerar ett rikt och intressant fotbollsöde. Men den här artikeln ska handla kortbyxornas längd. På en bild från 1982 kommer Socrates nätt trippande – han sågs sällan springa långt och fort – iklädd en tajt tröja och mycket små byxor. Det såg ju helt annorlunda ut jämfört med dagens situation. Vad som hände med byxlängden under de kommande 30 åren vet vi alltför väl. De blev längre och vidare. Men vad betyder förändringen? Hur kan den förstås? Syftet med den här artikeln är att genom en kulturanalytisk undersökning klarlägga betydelser av exponering av hud i manlig elitidrott. Exemplet hämtas från landslagsfotbollens historia.

För att besvara mina frågor har jag med start 1908 sökt i 1900-talet och hittillsvarande 2000-talet. Hur har byxlängderna förändrats? Tillvägagångssättet har varit att söka fotografier på landslagsspelare, gärna lagfoton, från hela perioden med visst fokus på Sverige. Fältmetoden har gått ut på att samla bilder av spelare på nätet och göra en kronologisk serie. Den initiala analysen har omfattat mätning av byxornas längd. Som ett slags index har jag utgått från mig själv och området mellan höftkam och knäskål. Utifrån detta har jag gjort uppskattningar av byxornas längd på de fotograferade

spelarna. Utefter dessa mätningar har jag gjort en uppskattning av längden i centimeter, ett mått som anges inom parentes i det följande och som alltså är intressanta i relation till varandra och inte ska uppfattas som absoluta värden eller uppskattningar.

Det är uppenbart att den här metoden inte genererar några exakta mått på kortbyxorna eller den eventuellt exponerade huden. Men min bedömning är att detta enkla mätande är tillräckligt för att observera de tendenser och historiska förändringar som jag är intresserad av.

Kunskapsläget

De undersökningar som tangerar mitt intresse handlar i hög grad om kroppsideal och hur sportkläder bidrar till att skulptera kroppar i enlighet med sådana ideal. I etnologen Magdalena Petterssons artikel om gymtränande kvinnors förhållningssätt till träningskläder och deras egna kroppar (2005) noteras de elastiska materialen och det kroppsnära modets betydelse för genus- och kroppskonstruktioner. Hon menar bland annat att kroppsnära klädmoden framför allt har förknippats med kvinnligt mode.

Textila teknologiers betydelse för design, mode och kroppsideal är välkänt (jfr Mahony & Braddock 2002). Det finns dessutom, med viss självklarhet, en betydande forskning om utformningen av sportkläder, om teknik och material och dess betydelse för den idrottsliga prestationen (se t.ex. Torell 2012). Inom fotbollen är det tveksamt hur stor betydelse denna aspekt på textila teknologier och material har haft. Förutom introduktionen av så kallade funktionsmaterial är det framför allt införandet av den moderna fotbollsskon som har fått konsekvenser för just prestationen. Det mest kända exemplet är Västtysklands vinst mot Ungern i VM-finalen 1954. Skoföretaget Adidas hade introducerat en ny sko med skruvdoftar vilket sägs ha givit Västtyskland en avgörande fördel på finalens regntunga plan.

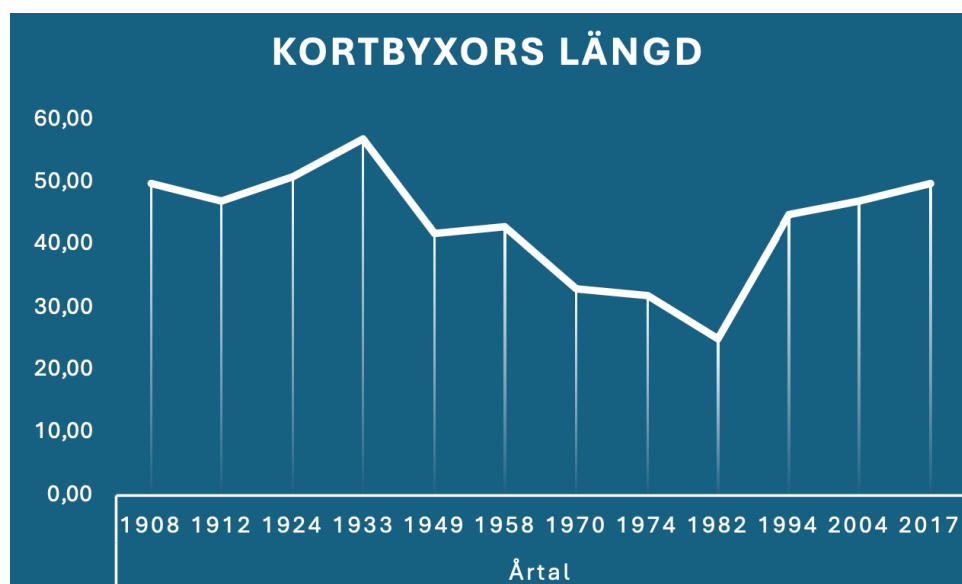
Trots denna välkända händelse är det i huvudsak kulturvetenskapliga perspektiv på idrottskläder som min artikel knyter an till. För vad betyder skiftande klädformer inom fotbollen?

Den här artikeln handlar alltså inte om prestation och kläder, textilteknologi, om identitet, eller om spelares förhållningssätt till de matchkläder de har på sig. Istället är jag intresserad av kroppens, hudens, exponering över tid i elitfotbollen. Mitt intress för detta föddes av den ovan nämnda bilden på Socrates från 1982 men också av att jag för en tid sedan hittade mina egna tävlingssshorts (badminton) från slutet av 1970-talet, shorts som visade sig vara mycket korta. Det överraskade mig och väckte frågan om hur ett par byxor som kändes helt rätt 1979 40 år senare var helt otänkbara att spela i (rent fysiskt är det faktiskt fullt möjligt men jag skulle ändå inte komma på tanken att visa mig offentligt i dem). Frågan är förstås tämligen trivial. Vi vet alla att modet växlar och att det som idag känns rätt kan vara omöjligt imorgon. Men likafullt, det jag vill rikta intresset mot är betydelser av, inte växlingarna i sig utan, byxbenslängden och exponeringen av kroppen, huden.

Dispositionen av artikeln är konventionellt kronologisk för att avslutas med en samlad analys.

Boniek

Redan då 1982, när Socrates sågs i sina mycket små byxor var något nytt på väg att hända. Jag kommer ihåg hur jag häpnade över längden på den polske anfallaren Zbigniew Bonieks byxor när han samma år gick till Juventus som en av få spelare från dåvarande Östeuropa. Juventus svartvitrandiga tröja satt ganska tight på Bonieks överkropp. Därvidlag var det inga större skillnader mellan Socrates och Bonieks kläder. Men den senares byxor fladdrade kring benen och såg ut att vara minst ett nummer för stora. Då förstod jag inte vad som höll på att hända. Med facit i hand kanske jag överdriver kontrasternas betydelse. Eventuellt handlade det bara om att Juventus ställ levererades av Kappa som är väl känt för sina moderiktiga sportkläder, och att de flesta andra leverantörerna, som Adidas, inte var lika snabba i vändningarna. Men Bonieks, Juventus och Kappas längder visade sig höra framtiden till. Men också historien. För om vi försöker oss på att göra en serie över fotbollsbyxor så framträder snart en sinuskurva.

Diagrammet som jag har konstruerat bygger för enkelhetens skull på svenska landslagets byxlängder över tid. Via en snabb referenskontroll på spelare från andra länder skulle jag nog vilja påstå att de svenska byxlängderna väl motsvarar det som förekom i andra landslag. Det är inte bara i dag eller på Bonieks och Socrates tid som fotbollskläder styrdes av internationella modetrender. Mitt intryck är den internationella elitfotbollen under större delen av 1900-talet även modemässigt har varit global.

Årtalen följer inte här med jämna mellanrum men jag tror ändå att diagrammet fyller sitt syfte. Det visar en förändring, en kurs, en upp- och nedgång.

Landslaget och diagrammet

1908 var första gången Sverige ställde ett fotbollslandslag på benen (Andersson 2002). Inför OS i London samma år mötte Sverige Norge. Kanske togs bilden i samband med denna match som spelades i Göteborg och som vanns av Sverige med 11-3.

Redan då, 1908, känner vi igen fotbollsuniformens basala delar: Knästrumpor, kortbyxor och tröjor. Det är framför allt dessa tre inslag som skulle komma att varieras under de följande åren. Vi kan notera att tröjorna hade långa ärmar som ett par av spelarna hade kavlat upp. Byxorna, med fickor, förefaller ha ungefär samma längd som dagens fotbollsbyxor. De slutar en eller par centimeter ovan för knäna (index 50). Till Olympiska spelen på hemmaplan i Stockholm 1912 hade snibbarna på tröjkragarna försvunnit. Ärmarna var dock långa som tidigare och tröjorna ser ut att vara längre och lite mer åtsmitande jämfört med 1908 års ställ. Byxorna var ganska långa men någon centimeter kortare än 1908 (index 47). En stor skillnad från det tidigare fotografiet är att spelarna hade sina långa tröjor utanför byxorna.

På bilderna från 1924 och 1933 är det påfallande hur byxlängderna hade ökat. 1933 spelade Sveriges landslag VM-kval mot Estland inför VM i Italien 1934.

På bilden från kvalmatchen står HIFaren och vänsteryttern Knut "Knutte" Kroon med ett par byxor som tangerar knäskålarna (index 57). Längden underströks av att tröjorna nu bars innanför byxlinningarna. På bilden nedan från 1924 som eventuellt är tagen i samband med Olympiska spelen i Paris syns AIKaren Rudolf "Putte" Kock längst till höger av spelarna.

Även han har påfallande långa kortbyxor som sträcker sig ned mot knäskålarna (index 51). I mitt diagram innebär dessa år under 1920- och 30-talet en extrem vars motsvarighet skulle komma att dröja.¹

Efter andra världskriget tog mellankrigstidens strävan att dölja fotbollspelarens hud en annan, ny riktning. På lagfotografiet på landslaget inför en landskamp mot Finland 1949 är det på flera sätt ett nytt ställ som presenteras. Kragsnibbarna från 1908 var tillbaka. Nu kunde spelarna uppenbarligen också välja mellan kort- och långärmade tröjor. Längst ut till vänster står MFFaren Egon ”Todde” (hemliga) Jönsson. Här syns det tydligt hur byxorna var snedskurna. De var så att säga både långa och korta, en ambivalens som skulle komma att hålla i åtminstone tio år (jag har valt att mäta på insidan, det vill säga den längre delen av byxbenet. Index 42). Varthän skulle kortbyxan ta vägen? 1958 års ställ gav inget klart svar. Nils Liedholms (stående längst till vänster i bild) och Gunnar Grens (stående näst längst ut till höger) byxor ger ett index på måttliga 43.

Den stora skillnaden mellan 1949 och 1958 var att de äldre byxorna var högre i livet, vilket gav dem ett allmänt sett större uttryck.

¹ Modemässigt kan man notera att dessa mycket långa kortbyxor sammanföll med att kjollängderna för kvinnor försköts uppåt.

Något hände under 1960-talet. Under VM 1970 i Mexiko var trenden mot allt kortare byxlängder fullt märkbar. På bilden av landslaget 1970 står målvakten Ronnie Hellström till vänster fullt exponerad med ett par byxor som är ca 10 centimeter kortare än Gunnar Grens 12 år tidigare. På fotografiet från Västtyskland 1974 mäter jag landslagsbacken Björn Nordquists adidasshorts till cirka 32 centimeter, det vill säga kanske en eller två centimeter kortare än Hellströms. Kanske är differensen inom felmarginalen, eventuellt är den tecken på en förändring som slutade i Socrates notering på 25 centimeter 1982.

Om vi fortsätter med svenska landslagets matchställ är skillnaden mellan Brasilien 1982 och Sverige 1994 påfallande. Mätt på högerbacken Roland Nilsson framstår siffran 45 (centimeter) som rättvisande. Det är en stor förändring men ännu större är tröjornas skärning och omfång. Om 70- och början 80-talet präglades av kropps nära kläder innebar 1990-talet en omsvängning till stora, löst sittande kläder. Inte minst tröjorna var stora och fladdriga och inbjöd till tröjdragningar. De korta ärmarna var inte så korta längre utan beskrev snarare ett slags kompromiss mellan långa och korta ärmar.

Men modet skulle vända snabbt. Tröjorna blev alltmer åtsmitande samtidigt som byxlängderna ökade långsamt. På ett lagfoto inför den sista gruppsspelsmatchen mot Danmark – den välkända 2-2-matchen i EM i Portugal 2004 – mäter backen och mittfältaren Mikael Nilssons byxor 47 centimeter. Byxorna växte på längden och verkar ha behållit sitt vida, luftiga snitt. Den stora förändringen mellan 1994 och 2004 återfinns snarare i tröjorna, vars ärmlängder fortfarande var väl tilltagna. Jämfört med 1994 års extremer satt tröjan nu tätare mot kroppen. Trenden fortsatte in på 2010-talet med ännu något mer kropps nära tröjor parade med aningen längre byxor. 2013 mötte Sverige Österrike i en VM-kvalmatch. Mittbacken Andreas Granqvist (nr 4) hade knappast någon extrem klädstil men hans byxor mätte ändå in på ca 50 centimeter.

Hos hans backkollega Oscar Wendt och målvakten andreas Isaksson ser vi ytterligare en trend, nämligen strumplängden som möter byxlängden någonstans vid knäets ovankant. Samtidigt som byxlängden ökade något blev det allt vanligare att dölja de bara benen med högt uppdragna strumpor.

Om vi gör en utveckling till det italienska landslaget som alltså mötte Sverige i två playoff-matcher inför VM 2018 kan vi observera ytterligare en rörelse i fotbollsmödet. Här, på lagfotografiet, är det uppenbart att graden av hudexponering inte enbart handlar om längden på byxbenen utan också om var grenen befinner sig. Den är påfallande långt nere, fullt jämförbar med det allmänna byxmodet som vid den här tiden pekade mot låga midjor och djupa häng.

Kulturanalys

Hur ska den här bildserien och diagrammet förstås? Finns det någon kulturanalytisk poäng att hämta in här?

Låt mig påminna om den empiriska utgångspunkten här, det vill säga 1982. Återgår vi till mätvärdena och tittar på diagrammets kurva står det klart att åren mellan 1970 och 1990 sticker ut med 1982 som en extrem eller

vattendelare, när det vände, i mitt fall illustrerat av Socrates och Boniek. 1982 kunde det se väldigt olika ut, delvis knutet till att två olika tillverkare – Adidas och Kappa – verkar ha rört sig i två olika riktningar. Eventuellt handlar det bara om modets växlingar, om att till exempel Kappa låg i framkant och Adidas var mer konservativt. 1994 års stora, fladdriga tröjor och byxor sammanfaller delvis med det allmänt rådande oversize-modet. Och kanske kan 2018 års åtsittande tröjor kopplas till en kroppsnära, generell modetrend. Men det gäller knappast byxorna. De senaste tio årens långa byxor bör istället förstås som del i en växande retrotrend bestående av tröjor med kragar och knytning.

Är det möjligt att se andra orsaker till att fotbollsmodet växlade? Den ovan refererade forskningen om sportkläders tekniska utveckling och idrottsliga prestationer förefaller mig knappast tillämpbar i fotbollssammanhang om vi bortser från utvecklingen av skor.

Det är lätt att hitta samtidigheter men svårare att fastställa kausalsamband. Under åren mellan 1970 och 1990 kan vi alltså konstatera historiskt korta byxor. Finns det något som särskiljer perioden från de närmast föregående och följande? Taktiskt kom 4-4-2 att dominera även om Nederländernas totalfotboll hade 4-3-3 som utgångspunkt. Det var heller inte ovanligt att lag spelade med trebackslinje plus en libero som rörde sig tämligen fritt över planen. Franz Beckenbauer men också Lothar Matteus och Franco Baresi var kanske de mest kända. Å andra sidan, om det skulle finnas något specifikt under dessa årtionden borde väl också de föregående och kommande ha något gemensamt förutom längden på byxorna. Men så ligger det knappast till. Något orsakssamband mellan kläder och taktiska modeller står inte att finna, inte ens några samtidigheter av betydelse.

Kanske leder min utgångspunkt i matchställen fel. I stället för fokus på kläderna kan det vara hudens exponering som är nyckeln till hur man kan förstå diagrammets rörelse över tid. Jag tänker på en Norbert Eliask (Elias 1989) civilisationsprocess från naturlig nakenhet till skam inför densamma. Eller en Duerrsk evig – men förändrad – skam inför och kontroll av

nakenheten (Duerr 1994). Frågan är när och i vilka sammanhang nakenhet, den blottade huden är accepterad respektive skambelagd, när blicken på den exponerade huden är sexualiserad, och inte. Och inte minst, hur denna blick disciplineras. Vad som är obscen och skamligt skiftar över tid.

Hudens genuskodning

1995 möttes en växande damfotboll och en allmän kommersialisering av idrotten i ett påfallande sexualiserat förslag på matchställ till Malmö FFs damlag. Kroppsnära topp, bar mage, strumpor över knäna, tröjor och kjol i något slags fladdrande remsor presenterades av sponsorn Galerie Börjesson som villkor för stödja damlaget ekonomiskt. Det var långt ifrån stället som herrlandslaget hade burit 1994. Det var långt ifrån något som överhuvudtaget hade setts på en fotbollsplan. Modemässigt verkade damfotbollen stå inför ett vägval. Malmö FF valde att tacka nej till pengarna och fortsatte att spela i traditionella matchställ. Men likafullt ger detta extrema fall en signal om varhän fotbollsmodet var på väg och att relationen mellan herr- och damfotbollsmodet hädanefter skulle vara tätt sammanflätade.

En möjlig tolkning av de senaste tre decenniernas rörelser i det manliga fotbollsmodet är alltså att det från och med 1990-talet behövde relateras till damfotbollen och att exponerad hud innebar en sexualisering av den idrottande kroppen och förlades till kvinnlig idrott. Som ett försök till kontrastering mot damidrotten skulle den manliga fotbollspelarens benägenhet att exponera hud ha minskat.

Skräcken för bar, frilagd maskulin hud verkar vara den stora skillnaden mellan vår tid och det tidiga 1980-talet. Möjligen kan vi därför delvis ge Elias rätt, i det korta perspektivet. Skammen för den nakna huden, i allmänhet, har ökat från 1970-talet och framåt. Denna rörelse kan knytas till en ökad sexualisering av den nakna kroppen, oavsett kön. Den tilltagande sexualiseringen, skulle jag vilja påstå, har ökat vårt kontrollbehov i förhållande till våra egna nakna kroppar och den frilagda huden. Det handlar snarare om ökad strävan till kontroll än en minskad alternativt ökad mängd naken hud. Samtidigt måste begränsningen i mitt källmaterial erkännas.

Sportkläder i allmänhet och fotbollens kläder i synnerhet är genuskodade. Om vi byggde ett liknande diagram för damfotbollen hade det delvis sett annorlunda ut. Jag säger delvis, eftersom damfotbollen under de senaste tre, fyra decennierna i hög grad har fått hålla till godo med herrkläder i mindre storlekar². Och i de fall särskilda ställ har tagits fram för kvinnor ger inte minst den nutida byxlängden ett ambivalent intryck. En del lag, som svenska FC Rosengård, tycks följa den manliga trenden med tämligen långa byxben medan andra lag – och varumärken – som engelska Arsenal har säsongen 2023/24 jämförelsevis korta byxor som ligger nära 1980-talets herrfotbollsbyxor.

Konklusioner

En generell och självklar iakttagelse är hur kläderna stänger och öppnar kroppen för exponering. Under 70- och början av 80-talet var spelarnas kroppar mer visuellt tillgängliga än nu. Det tidiga 80-talets öppna och visuellt exponerade manliga fotbollskropp tycks än så länge vara enastående i fotbollens historia.

Däremot betyder det tidiga 1900-talets och det tidiga 2000-talets höljda eller stängda kropp knappast detsamma. Mitt intryck är att 2000-talets täckta kropp handlar om spelarens egen kontroll över när hans eller hennes kropp ska exponeras. Man tar till exempel ibland av sig tröjan för att fira ett mål eller direkt efter matchens slut. Spelaren väljer att visa naken hud. Det kan ses som ett slags kontroll över när och hur den egna kroppen ska visas. Det kan också förstås som ett mikromotstånd mot klädfabrikanernas kommersiella uppmaning att behålla kläderna på, att vara en levande reklampelare.

Genom att ställa detta sena mode i herrfotbollen mot motsvarigheter i damfotbollen ligger det nära tillhands att se hur herr- och damfotboll speglar varandra genom kontraster. När en växande damfotboll fick hålla till godo med herrkläder verkar det ha blivit viktigare för herrspelare och klädfabrikanter att signalera maskulinitet. Detta förefaller i hög grad ha

---

² Se till exempel den svenska förra landslagsspelaren Lotta Schelins berättelse i Niva 2021 där hon vittnar om hur den då dominerande klubben Olympique Lyon spelade i herrkläder.

genomförts genom att dölja den exponerade huden medan damfotbollen till viss del visar en motsatt rörelse där inte minst kortbyxornas längd varierar mellan 1980-talslängder och samtida långa herrbyxor.

Det är svårare att klarlägga betydelser av tidigare modeväxlingar med utgångspunkt i genuskodning av kläderna. 1930-talet herrfotbollspelare speglade sig inte mot några kvinnliga motsvarigheter. Däremot skulle jag tentativt våga påstå att herrmodet på fotbollsplanen trots allt har påverkats starkt av föreställningar om maskuliniteter där graden av offentligt exponerad hud vid olika tidpunkter har burit på föreställningar om den nakna kroppens betydelser, om skam och kontroll.

Referenser

- Andersson, Torbjörn 2002. Kung fotboll. den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950. Stehag: Symposion.
- Berggren Torell, Viveca 2011. Hellre lätt och snabb än väl skyddad. I: Cardell, David & Tolvhed, Helena 2011. Kulturstudier, kropp och idrott. Perspektiv på fenomen i gränslandet mellan natur och kultur. Malmö: Malmö Studies in Sports Sciences.
- Berggren Torell, Viveca 2012. Klädda för fotboll. Lätta, snabba och snygga. Svensk idrottsforskning 2/2012.
- Bould, Helen, et. al 2018. Effects of exposure to bodies of different sizes on perception of and satisfaction with own body size: two randomized studies. Royal Society Open Science.
- Braddock, Sarah E. & O'Mahony, Marie 2002. Sportstech. Revolutionary Fabrics Fashion and Design. London Thames & Hudson.
- DeBraganza, Ninoska & Heather A. Hausenblas 2010. Media Exposure of the Ideal Physique on Women's Body Dissatisfaction and Mood: The Moderating Effects of Ethnicity. Journal of Black Studies Vol. 40, No. 4.s
- Duerr, Hans Peter 1994. *Nakenhet och skam. Myten om civilisationsprocessen*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Elias, Norbert 1989. Sedernas historia. Stockholm: Atlantis.

- Giertz-Mårtensson, Ingrid (red.) 2022. *Manligt mode*. Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld.
- Gradén, Lizette & Pettersson McIntyre, Magdalena (red.) 2009. *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens metamorfoser och förvandlingar*. Stockholm: Carlssons.
- Herd, Katarzyna 2018. "We can make new history here". *Rituals of producing history in Swedish football clubs*. Lund : Department of Arts and Cultural Sciences, Lund University,
- Hunt, Lynn (red.) 1996. *The Invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity 1500–1800*. New York: Zone Books.
- Konsumtionsstudie av kvinnors preferenser av sportkläder.
- Niva, Erik 2021. *Under tröjan*. Stockholm: Mondial.
- Petersson, Magdalena 2005. Kläder som andas, kroppar som formges: kroppskonstruktioner, genus och sportmode. *Kulturella Perspektiv* 2005 14(3).
- Xiaochen, Zhou et.al 2017. Dress for fit: An exploration of female activewear consumption. *Sport Management Review* September 2017.

Internet

- Omstridda MFF-dräkten levde vidare... Sydsvenska dagbladet 2017 08 28. (hämtad 2023 05 23) <https://www.sydsvenskan.se/2017-08-28/omstridda-mff-drakten-levde-vidare-och-nevis-rgk-fick-en-sponsor>
- Debatt om dräkt. Måste en duktig idrottstjej vara erotisk. DN 1995 04 29. (Hämtad 2023 05 29) <https://www.dn.se/arkiv/sport/debatt-om-drakt-maste-en-duktig-idrottstjej-vara-erotisk/>